

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

Överklagande av hovrättsdom – missbruk av urkund, grovt brott

Klagande

Riksåklagaren

Motpart

1. RA

Ombud och offentlig försvarare: Advokaten BA

2. MM

Ombud och offentlig försvarare: Advokaten EA

Saken

Missbruk av urkund, grovt brott

Dom

Göta hovrätts dom den 31 mars 2015 i mål B 15-15

Yrkande

Jag yrkar att Högsta domstolen ändrar hovrättens dom och dömer RA och MM för missbruk av urkund, grovt brott enligt 15 kap. 12 § andra stycket brottsbalken (åtalpunkt 1) samt skärper deras respektive straff.

Bakgrund

Åtalet

Åtal väcktes mot RA och MM för missbruk av urkund, grovt brott, enligt följande gärningsbeskrivning.

RA har den 26 februari 2014 på Honnörsgatan i Växjö i samband med ett körkortsprov missbrukat en för MM utställd identitetshandling genom att sannings-

löst uppvisa och åberopa denna som sin egen för en trafikinspektör, vilket inneburit fara i bevishänseende.

MM har samma dag i Växjö lämnat ut sin identitetshandling till RA för att missbrukas på ovan beskrivet sätt, vilket inneburit fara i bevishänseende.

Brotten är att bedöma som grova eftersom missbruket skett i syfte att få Transportstyrelsen att felaktigt utfärda körkort åt MM utan att denne själv godkänts vid förarprov.

Tingsrättens dom

Tingsrätten dömde RA för missbruk av urkund av normalgraden, urkundsförfalskning och skadegörelse till 120 dagsböter. MM dömdes för missbruk av urkund av normalgraden till 40 dagsböter.

Tingsrätten fann styrkt att RA försökt att genomföra uppkörningen genom att visa upp MMs legitimation. Vidare ansåg tingsrätten det styrkt att MM, när han överlämnade sin legitimation till RA, varit medveten om att denne avsåg att köra upp i hans ställe. Enligt tingsrätten har RAs och MMs handlande inneburit fara i bevishänseende.

När det gäller frågan om brottens rubricering anförde tingsrätten följande.

Av praxis får anses följa att missbruk av legitimationshandling föranleder ansvar för normalgraden av brott. Enbart den omständigheten att syftet i aktuellt mål varit att felaktigt utfärda körkort medför enligt tingsrättens bedömning inte att fråga skulle vara om grovt brott.

När det gäller påföljden uttalade tingsrätten att det MM gjort sig skyldig till skulle medföra ett bötesstraff. Antalet dagsböter bestämdes till 40, varvid MMs ålder beaktades. Tingsrätten ansåg vidare att det RA gjort sig skyldig till inte hade högre straffvärde än att påföljden kunde stanna vid dagsböter. Antalet dagsböter bestämdes till 120.

Hovrättens dom

Efter att såväl åklagaren som de tilltalade överklagat ändrade hovrätten tingsrättens dom på så sätt att påföljden för RA bestämdes till villkorlig dom och 50 dagsböter. När det gäller MM ändrades påföljden endast avseende dagsbotens storlek.

Hovrätten anslöt sig till tingsrättens bedömning i skuldfrågan. Det ansågs således bevisat att såväl RA som MM gjort sig skyldig till missbruk av urkund. När det gäller rubriceringsfrågan uttalade hovrätten följande.

Det framgår inte av lagtexten vilka fall som ska bedömas som grova. Högsta domstolen har ansett att missbruk av en annan persons pass inte bör bedömas som grovt brott enbart av den anledningen att passet har använts för sitt huvud-

sakliga ändamål. Högsta domstolen har anfört följande. Som lagen är utformad måste det krävas ytterligare någon försvårande omständighet för att missbruk av pass vid resa in i eller ut ur landet ska utgöra grovt brott (rättsfallet NJA 2007 s. 319).

Hovrätten anser inte att de omständigheter som redovisats i målet är så allvarliga att de brotten, missbruk av urkund, ska bedömas som brott vilka är att anse som grova i brottsbalkens mening.

Vad gäller påföljden uttalade hovrätten att eftersom RA döms för bl.a. urkunds-förfalskning kan det inte komma i fråga att döma honom endast till böter. Med beaktande av att RA, enligt vad som framkommit i målet, lever under välordnade förhållanden och utredningen i övrigt saknades det enligt hovrätten särskild anledning att befara att han kommer att göra sig skyldig till fortsatt brottslighet. Då varken brottslighetens straffvärde eller dess art ansågs utgöra hinder mot det, bestämde hovrätten påföljden till villkorlig dom. När det gäller MM uttalade hovrätten att det saknades tillräckliga skäl att ändra antalet dagsböter.

Grunder

Bestämmelsen

Enligt 15 kap. 12 § första stycket brottsbalken döms den som sanningslöst åberopar pass, betyg, identitetshandling eller annan sådan för enskild person utställd urkund såsom gällande för sig eller annan person eller lämnar ut sådan urkund för att missbrukas, om åtgärden innebär fara i bevishänseende, för missbruk av urkund till böter eller fängelse i högst sex månader.

I paragrafens andra stycke återfinns en särskild straffskala för grovt brott. Den som gör sig skyldig till grovt brott döms till fängelse i högst två år. I lagtexten ges ingen ledning för bedömningen av rubriceringsfrågan.

Förarbetena

I tiden före brottsbalkens ikraftträdande återfanns bestämmelsen om missbruk av urkund i 13 kap. 12 § strafflagen. Den som gjorde sig skyldig till detta brott kunde dömas till fängelse eller böter (se NJA II 1948, s. 477).

När brottsbalken trädde i kraft infördes en särskild straffskala för missbruk av urkund, grovt brott, i 15 kap. 12 §. Den särskilda straffskalan tillkom på Lagrådets inrådan. I tidigare lagförslag hade straffmaximum varit sex månaders fängelse. Lagrådet konstaterade att i då gällande lag var maximum två års fängelse. Det föreslagna maximistraffet ansågs för lågt med hänsyn till de ganska svåra fall som kan ingå under brottsbeskrivningen. Enligt Lagrådet förtjänade det också att framhållas att preskriptionstiden enligt beredningens förslag kunde bli väl kort, om inte ett högre maximum bestämdes. Med anledning

härav förordade Lagrådet en särskild straffskala för grova fall, omfattande fängelse i högst två år (se NJA II 1962, s. 246 f.).

Den 1 juli 2013 genomfördes en rad ändringar av bestämmelserna om dels förfalskningsbrott i 14 kap. brottsbalken, dels vissa av de s.k. sanningsbrotten i 15 kap. brottsbalken. Syftet med lagändringarna var att åstadkomma en modern, ändamålsenlig och så långt möjligt teknikneutral straffrättslig reglering som är anpassad till användningen av handlingar i elektronisk miljö. Ändringarna innebar bl.a. att bestämmelsen om missbruk av urkund i 15 kap. 12 § delades in i stycken, varvid den särskilda straffskalan för grovt brott placerades i andra stycket. I författningskommentaren avseende andra stycket uttalades följande (se prop. 2012/13:74, s. 75).

Andra stycket är nytt och innehåller nu den särskilda straffskala för grovt brott som tidigare ingick i den inte styckeindelade bestämmelsen. Liksom tidigare anges inte några exempel på omständigheter som kan kvalificera brottet som grovt. En bedömning av samtliga relevanta omständigheter ska därför göras. Det är alltså möjligt att bedöma missbruk av ett pass eller en annan handling som räknas upp i första stycket antingen som ett brott av normalgraden eller ett grovt brott, beroende på omständigheterna. Det faktum att ett pass eller en identitetshandling använts för sitt huvudsakliga ändamål, dvs. för att styrka behörigheten att till exempel resa mellan olika länder, hindrar inte att brottet bedöms som grovt om omständigheterna i övrigt ger anledning till det.

Praxis

I NJA 2007 s. 319 hade en utländsk medborgare åtalats för missbruk av urkund, grovt brott. Den tilltalade hade vid tullkontroll och inre gränskontroll missbrukat en annan persons passhandling genom att uppvisa den och åberopa den som sin egen. Högsta domstolen redogjorde för de i det föregående nämnda förarbetsuttalandena och konstaterade att det där inte lämnades några exempel på vad som kan betecknas som svåra fall av missbruk av urkund. Vidare uttalades följande.

I straffbestämmelsen nämns således pass som ett exempel på sådana urkunder som omfattas av brott av normalgraden. Även om ett pass är en urkund som förtjänar särskilt skydd, kan bestämmelsen därför inte tolkas så att en gärning är att bedöma som grovt brott, enbart av det skälet att den avser ett pass.

Missbruk av annan persons pass bör inte heller bedömas som grovt brott enbart av den anledningen att passet använts för sitt huvudsakliga ändamål, dvs. för resa mellan olika länder. Som lagen är utformad måste det krävas ytterligare någon försvårande omständighet för att missbruk av pass vid resa in i eller ut ur landet skall utgöra grovt brott. Någon sådan omständighet har inte framkommit i förevarande fall. Den gärning som P.O. har begått skall därför bedömas som brott av normalgraden.

Högsta domstolen bestämde påföljden till 120 dagsböter. Två justitieråd var skiljaktiga och ville döma för grovt brott. Enligt deras uppfattning borde miss-

bruk av pass vid inresa till Sverige normalt bedömas som grovt brott om inte särskilda förmildrande omständigheter föreligger.

I sammanhanget bör också rättsfallet RH 1981:94 nämnas. Hovrätten dömde den tilltalade för missbruk av urkund, grovt brott. Bakgrunden var att en person hade dömts till en månads fängelse för rattfylleri och att en annan person hade åtagit sig att avtjäna straffet i den dömdes ställe. Den dömda överlämnade som legitimationshandling sitt icke undertecknade sjukförsäkringsbesked till den andre, som med den dömdes samtycke tecknade dennes namn på beskedet och avtjänade fängelsestraffet. Hovrätten uttalade bl.a. följande.

Däremot finner hovrätten att ett sjukförsäkringsbesked, vilket allttjämt i viss utsträckning tillmätes betydelse vid identitetskontroll, är en sådan för viss man utställd urkund som avses i 15 kap 12 § brottsbalken. Nils G har således gjort sig skyldig till missbruk av urkund genom att utlämna sitt sjukförsäkringsbesked till Per R för att denne med hjälp därav skulle ge sig ut för att vara Nils G. Brottet måste bedömas som grovt med hänsyn till att det utgjort ett led i ett förfarande som syftat till att Nils G skulle undgå att avtjäna honom ådömt fängelsestraff.

Kort om förarprov

En förutsättning för utfärdande av körkort är enligt 3 kap. 1 § första stycket 4 körkortslagen (1998:488) att ett godkänt förarprov har avlagts. Av 3 kap 4 § första stycket framgår att förarprovet består av ett kunskapsprov och ett körprov. Enligt 3 kap. 5 § 2 ska sökanden godkännas i förarprovet, om provet visar att han eller hon har de kunskaper och den förmåga samt uppvisar det beteende som från trafiksäkerhetssynpunkt bör krävas.

I 3 kap. 10–13 §§ körkortsförordningen (1998:980) finns närmare bestämmelser om förarprov. Enligt 3 kap. 12 § första stycket 4 och 5 ska förarprovet, i den praktiska delen (körprovet), avse dels sökandens förmåga att i landsvägs- och gatutrafik köra fordon av det slag som provet avser, dels sökandens sinnesnärvaro och omdömesförmåga.

Min bedömning

Frågan målet gäller är om de brott, missbruk av urkund, som RA och MM gjort sig skyldiga till är att bedömas som grova enligt 15 kap. 12 § andra stycket brottsbalken. Som framgått i det föregående ges ingen ledning i lagtexten för bedömningen av i vilka fall brottet är att betrakta som grovt. Inte heller finns det några tydliga uttalanden i förarbeten eller doktrin som kan tas som utgångspunkt för bedömningen. Klart är emellertid att bedömningen av om brottet är grovt ska göras utifrån en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet.

I NJA 2007 s. 502 prövade Högsta domstolen om en tilltalad som vid tullkontroll missbrukat annans passhandling genom att åberopa den som sin egen hade

gjort sig skyldig till missbruk av urkund, grovt brott. Högsta domstolen uttalade att även om ett pass är en urkund som förtjänar särskilt skydd, kan bestämmelsen inte tolkas så att en gärning är att bedöma som grovt brott, enbart av det skälet att den avser ett pass. Missbruk av annan persons pass bör inte heller bedömas som grovt brott enbart av den anledningen att passet använts för sitt huvudsakliga ändamål, dvs. för resa mellan olika länder. Som lagen är utformad måste det enligt Högsta domstolen krävas ytterligare någon försvårande omständighet för att missbruk av pass vid resa in i eller ut ur landet skall utgöra grovt brott.

I RH 1981:94 dömde hovrätten den tilltalade för missbruk av urkund, grovt brott. Brottet bedömdes som grovt med hänsyn till att den tilltalade överlämnat sitt sjukförsäkringsbesked till annan som ett led i ett förfarande som syftade till att han skulle slippa att avtjäna ett fängelsestraff.

I det nu aktuella fallet har de tilltalade dömts för att ha missbrukat ett svenskt nationellt identitetskort. Hovrätten har funnit utrett att RA försökt att genomföra uppkörning för personbil genom att visa upp MMs legitimation och att MM när han överlämnat identitetshandlingen till RA varit medveten om att denne avsåg att köra upp i hans ställe. Om trafikinspektören inte hade anat oråd och i stället låtit RA genomföra körprovet hade detta kunnat utmytna i att körkort utfärdats för MM. MM hade i så fall erhållit körkort utan att hans körförmåga, sinnesnärvaro och omdömesförmåga prövats. Detta hade självfallet inneburit risker från trafiksäkerhetssynpunkt och kunnat få allvarliga konsekvenser såväl för MM själv som för andra trafikanter. Noteras kan att för det fall körkort väl hade utfärdats för MM så skulle risken för att det uppdragades att han inte genomfört ett fullständigt förarprov ha varit obefintlig. MM skulle således, utan att hans lämplighet prövats, ha kunnat köra bil obehindrat, utan att riskera upptäckt.

Vid en helhetsbedömning anser jag att den försvårande omständigheten att MM överlämnat sin identitetshandling till RA som ett led i ett förfarande som syftade till att MM skulle erhålla körkort utan att ha genomgått det från trafiksäkerhetssynpunkt mycket viktiga körprovet bör medföra att brottet är att bedöma som grovt. Bedömningen är enligt min mening förenlig med Högsta domstolens uttalanden i NJA 2007 s. 319 och ligger i linje med hovrättens bedömning i RH 1981:94.

Tilläggas kan att om RA i stället för att ha använt sig av MMs identitetshandling hade försökt genomföra uppkörningen genom att uppvisa en förfalskad legitimation så hade han gjort sig skyldig till brukande av den förfalskade urkunden enligt 14 kap. 10 § brottsbalken. Straffskalan för ett sådant brott motsvarar straffskalan för missbruk av urkund, grovt brott, dvs. fängelse i högst två år.

Processfrågor

Frågan om prövningstillstånd

Prövningstillstånd får enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen.

Hovrätten har funnit utrett att MM överlämnat sin identitetshandling till RA för att denne skulle genomföra körprovet i hans ställe. Missbruk av identitetshandlingar i syfte att oriktigt, i strid mot de krav som lagen ställer upp, tillskansa sig körkort eller andra behörigheter torde inte vara alltför ovanliga företeelser.

Som tidigare framgår saknas tydliga förarbetsuttalanden om förutsättningarna för att brottet missbruk av urkund ska bedömas som grovt. Frågan synes inte heller ha behandlats i doktrinen.

I praxis föreligger två refererade överrättsavgöranden där frågan om rubricering av missbruk av urkund har aktualiserats. I NJA 2007 s. 502 uttalade Högsta domstolen att missbruk av annan persons pass inte bör bedömas som grovt brott enbart av den anledningen att passet använts för sitt huvudsakliga ändamål, dvs. för resa mellan olika länder. Som lagen är utformad måste det enligt Högsta domstolen krävas ytterligare någon försvårande omständighet för att missbruk av pass vid resa in i eller ut ur landet skall utgöra grovt brott. I RH 1981:94 bedömde hovrätten brottet som grovt med hänsyn till att den tilltalade överlämnat sitt sjukförsäkringsbesked till annan som ett led i ett förfarande som syftade till att han skulle slippa att avtjäna ett fängelsestraff.

Som framgått i det föregående anser jag att min bedömning att RA och MM ska dömas för missbruk av urkund, grovt brott, är förenlig med Högsta domstolens uttalanden i NJA 2007 s. 319 och ligger i linje med hovrättens bedömning i RH 1981:94. Hovrätten har emellertid, efter att ha redogjort för Högsta domstolens uttalanden i NJA 2007 s. 319, ansett att omständigheterna i det nu aktuella målet inte är så allvarliga att det är fråga om grova brott.

Rättsfallet NJA 2007 s. 319 gällde missbruk av en passhandling vid resa mellan länder. Enligt min uppfattning ger Högsta domstolens uttalanden i det avgörandet inte tillräcklig vägledning för bedömningen av rubriceringsfrågan i situationer som i det nu aktuella målet. Det finns därför ett behov av att Högsta domstolen ytterligare preciserar rättsläget. En prövning av målet skulle enligt min mening vara av vikt för ledning av rättstillämpningen.

Bevisning m.m.

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd.

Kerstin Skarp

Lars Persson

Kopia till:

Utvecklingscentrum Stockholm
Åklagarkammaren i Växjö (AM-125224-14)